

Slöseriombudsmannen är en viktig del av Skattebetalarnas arbete för minskat slöseri med våra skattepengar.

Mer läsning hittar du på facebook.com/sloseriombudsmannen

JUSTITIEMINISTERN TILL KU OM TJÄNSTEMANNAANSVARET

Efter två år av påtryckningar har regeringen beslutat att utreda tjänstemannaansvaret, men frågan hanteras som en bisak i en större utredning.

– Regeringen har uppvisat ett synnerligen lågt engagemang i ärendet, vilket är beklagligt, säger Slöseriombudsman Josefin Utas.

Den långsamma hanteringen har fått konstitutionsutskottet, KU, att kalla på justitieminister Morgan Johansson (S)

Text: **Mats Lundström**

En enig riksdag beslutade 2018 att det så kallade tjänstemannaansvaret ska stärkas. I ett tillkännagivande uppmanade riksdagen regeringen att utreda frågan.

Tjänstemannaansvaret handlar om att tjänstemän i det allmännas tjänst ska kunna ställas till svars på ett tydligt och transparent sätt. Efter riksdagens tillkännagivande hände ingenting. Justitie- och migrationsminister Morgan Johansson (S) har på förfrågan bara sagt att ärendet bereddades av regeringskansliet.

När Sunt Förnuft förra året tog direktkontakt med Justitiedepartementet blev svaret att ”det pågick överväganden om hur tillkännagivandet bör hanteras”.

I våras kom så ett kommittédirektiv. En ensamutredare ska utreda ett stort antal frågor där tjänstemannaansvaret behandlas som en bisak. Farhågor finns om att regeringen gömmer frågan.

– Inte nog med att regeringen har

Det räcker inte att utkräva ansvar vid valurnorna vart fjärde år om vi ska få politiker och tjänstemän att ta ansvar. När någon gör fel måste det finnas andra konsekvenser än att lösa ut en dyr fallskärm, anser SlöSO Josefin Utas.

Foto: Magnus Glans

dragit på ärendet i över två år, i direktivet tar regeringen inte heller fasta på riksdagens önskemål om hur tjänstemannaansvaret faktiskt ska stärkas, säger Josefin Utas.

Accepterar partierna verkligen denna slappa hantering?

Hon fruktar att ensamutredaren inte kommer att hinna behandla frågan då utredningen ska vara klar redan till hösten 2021:

– Att det blir kvalitet i slutsatserna under dessa utredningsförutsättningar kan ifrågasättas. Detta är inte seriöst.

Arbetet med att stärka tjänstemannaansvaret borde snarare vara högprioriterat, anser Josefin Utas. Hon tycker det behövs för att komma tillrätta med haverier på myndigheter, korruption eller tjänstemän som följer sin egen agenda i stället för det som beslutats genom det demokratiska systemet.

– Stärkt tjänstemannaansvar är ett sätt att få till stånd ett bättre fungerande myndighetsväsende, stärka tilliten till det offentliga och minska slöseriet med skattemedel. Accepterar riksdagspartier verkligen denna slappa hantering?

På grund av hanteringen av tillkännagivandet har justitieministern, eller ansvarig politisk tjänsteman, kallats till konstitutionsutskottet i höst. Något datum är i skrivande stund inte klart. ■

Fakta

Bakgrunden till ett utökat ansvar

Tjänstemannaansvaret, eller ämbetsansvaret, är en benämning på stats- och kommunaltjänstemäns straffrättsliga ansvar för skötseln av sin befattning.

Förr kunde tjänstemän dömas till särskilda straff, avsättning eller suspension. Det gamla tjänstemannaansvaret avskaffades genom ämbetsansvarsreformen 1975 där det straffbelagda området minskade avsevärt. Reformen var inte oomstridd. 1989 förändrades lagstiftningen på nytt där det skedde en viss utvidgning av det straffrättsliga tjänsteansvaret för offentligt anställda.

Dagens regler innebär att den som vid myndighetsutövning genom en handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften kan dömas för tjänstefel till böter eller fängelse i upp till två år enligt brottsbalken.

Trots flera skandaler i myndighetsvärlden, inte minst it-skandalen på Transportstyrelsen 2017, har ytterst få fall av tjänstefel lett till rättsliga konsekvenser. Prövningar sker i stället slutet, internt hos myndigheterna.

På grund av svårigheterna att utdöma ansvar har riksdagen anmodat regeringen att utreda frågan om stärkt ansvar.

Ansvarig minister, Morgan Johansson (S), har skjutit frågan om tjänstemannaansvar framför sig i två år och sedan gömt ärendet i en utredning som berör andra saker. Nu får han svara i KU om varför.

Foto: Jonas Nilsson/TT Bild

Med anledning av regeringens hantering av frågan om tjänstemannaansvar ställde Sunt Förnuft några enkätfrågor till riksdagspartierna. Här är deras svar.

BÖR ANSVARET FÖRÄNDRAS? SÅ TYCKER

1 Genom ett tillkännagivande i riksdagen 2018 uppmanades regeringen att utreda frågan om ett tydligare och stärkt tjänstemannaansvar. Nu ska en ensamutredare ta ställning till om detta behövs som en mindre del av en mycket större utredning. Tycker ni att regeringen tagit riksdagen på allvar i den här frågan?

2 Behövs ett utvidgat straffansvar inom offentlig och kommunal förvaltning?

CENTERPARTIET
Linda Modig, talesperson i konstitutionsfrågor.

1. Det är ett tillkännagivande från konstitutionsutskottet som regeringen möter upp. Vi förväntar oss ett kvalificerat underlag från utredaren.
2. Centerpartiet har, tillsammans med andra partier år 2017 lagt förslag i riksdagen om utvidgat straffansvar för tjänstefel. Samtidigt är det viktigt att ett utvidgat tjänstemannaansvar inte leder till att tjänstemän blir onödigt försiktiga. Man bör alltså väga fördelar mot nackdelar och det vill vi se att den här utredningen gör.
3. Det huvudsakliga syftet med tjänstemannaansvar är ett ökat ansvarstagande och ett stärkt förtroende för den offentliga verksamheten.

KRIST-DEMOKRATERNA
Henrik Pehrsson, politiskt sakkunnig på partikansliet.

1. Frågan borde ha utretts tidigare och den förtjänade en egen utredning, men vi kommer samtidigt följa enmansutredningen noggrant.
2. Ja. Ämbetsansvarsreformen 1975 innebär en omfattande avkriminalisering av fel som i vissa fall var för långtgående. Vi ser i dag hur politisk aktivism bland myndighetsanställda blivit allt vanligare. Det urholkar förtroendet för myndigheternas oberoende och ytterst för demokratin som metod för att påverka de offentliga beslut som styr vardagen för medborgarna. Det är därför viktigt att återupprätta det oväldiga ämbetsmannaidealet.
3. Ett utvidgat straffansvar för tjänstefel hade även kunnat stärka tjänstemännens position mot otillbörliga politiska påtryckningar och därigenom säkra förvaltningens självständighet i vissa situationer.

SOCIAL-DEMOKRATERNA
Hans Ekström, vice ordförande i konstitutionsutskottet.

1. Riksdagens tillkännagivande gjorde gällande att se över lagstiftningen om tjänstefel, med inriktningen att fler handlingar än i dag ska kunna bestraffas. Det är väl i linje med riksdagens tillkännagivande och när utredningen är klar kommer givetvis regeringen, och i slutändan riksdagen, behandla de förslag som tas fram.
2. Allmänheten har rätt att ställa krav på att statlig och kommunal verksamhet bedrivs på ett ansvarsfullt och korrekt sätt. Ett effektivt system för ansvarsutkrävande när det begås felaktigheter är en viktig del i detta och det stärker också medborgarnas rättssäkerhet.
3. Ett allt för långtgående tjänstemannaansvar riskerar att göra tjänstemän initiativlösa och rädda att göra fel. Därför är det viktigt att straffansvaret för tjänstefel utformas på ett välbalanserat sätt.

SVERIGE-DEMOKRATERNA
Matteus Enholm, gruppledare i konstitutionsutskottet.

1. Nej, att förminska och omvärdera tillkännagivandet samt tidsfördröjningen påvisar brist på prioritering. Direktiven skiljer sig från riksdagsbeslutet där det uttrycktes behov av utvidgat straffansvar för tjänstefel. Politiska beslut måste respekteras.
2. Ja, för att stärka rättssäkerheten och öka förtroendet för myndigheterna. Det skulle även medverka till att bromsa den myndighetsaktivism som förekommer. Hanteringen av coronapandemin har visat vikten av korrekt agerande samt behov av utökade rutiner och kravställning på det offentliga Sverige.
3. Ja. Regeringen ska inte luta sig på myndighetsexpertis utan att ha givit nödvändiga direktiv och då fel begås fransäga sig ansvar med resultatet att ingen tar ansvar. Det är samtidigt rimligt att man ska kunna förlita sig på myndigheterna. Alla ska ta sin del av ansvaret.

MODERATERNA
Ida Drougge, ledamot i konstitutionsutskottet.

1. Nej, regeringen hade både kunnat agera snabbare samt gett tydligare direktiv till utredaren.
2. Ja, dagens straffansvar är för snävt då det enbart gäller vid myndighetsutövning.
3. Tjänstepersoner i offentlig förvaltning har särskilt viktiga arbeten och makt. När fel begås i utövningen av den makten behöver det utredas i transparens och få konsekvenser för att inte skada förtroendet för hela systemet. Det blir ytterst en fråga om att upprätthålla demokratin.

VÄNSTERPARTIET
Mia Sydow Mölleby, ledamot i konstitutionsutskottet.

1. Vi vill inte återinföra tjänstemannaansvaret i samma form som det såg ut tidigare. Vi är dock positiva till att utreda frågan. Enligt direktiven ska utredaren se över om det straffrättsliga ansvaret för tjänstefel bör utvidgas. Vi har inga synpunkter på att frågan ses över inom ramen för en större utredning.
2. Vi välkomnar regeringens utredning och kommer att ta ställning till förslagen när regeringen återkommer med en proposition till riksdagen.
3. För oss är det grundläggande att strukturer och personalförsörjningen på myndigheterna är välfungerande och bra för att i så stor utsträckning som möjligt undvika att fel begås. Det blir orimligt att ha ett system där tjänstemän riskerar att göra fel på grund av en ohälsam arbetssituation och sen också straffas rättsligt för det.

PARTIERNA

3 Finns det fler skäl att förändra tjänstemannaansvaret?

MILJÖPARTIET
Camilla Hansén, ledamot i konstitutionsutskottet.

1. Ja, regeringen tar genom sitt utredningsdirektiv riksdagen på allvar i den här frågan. Utredaren har i uppdrag att utreda om nuvarande straffrättsliga reglering är tillräcklig och ta ställning till om ansvaret bör utvidgas. Om det är så ska utredaren lämna förslag på vilka lagändringar som behövs.

2. Om utredningen visar att offentlig förvaltning blir bättre av ytterligare sanktioner och straff av enskilda medarbetare utöver de sanktioner som finns redan i dag i brottsbalken, lagen om offentlig anställning samt personalansvarsnämndens uppdrag, så får vi ta ställning till det när vi analyserar utredningens förslag.

3. Utbildning, kontinuerlig fortbildning och aktivt arbete med den statliga värdegrunden genom hela yrkeslivet är viktigare för hög kompetens hos offentliganställda och hög kvalitet på myndighetsutövningen.

LIBERALERNA
Tina Acketoft, ledamot i konstitutionsutskottet

1. Riksdagen tillkännagav att lagstiftningen om tjänstefel borde ses över, med inriktningen att fler handlingar än i dag ska kunna bestraffas. Vi utgår från att detta också utreds.

2. Ja. Vi vill att ett modernt och ändamålsenligt ämbetsmannaansvar ska återinföras inom såväl statlig som kommunal verksamhet.

3. Liberalerna anser att det finns skäl att utvärdera gällande lagstiftning och utreda huruvida tjänsteansvarsbestämmelserna behöver skärpas. Detta innebär inte att vi förespråkar en återgång till äldre tiders bestämmelser och de särskilda straffformer som då gällde. Däremot menar vi att den makt som följer med rätten att bedriva myndighetsutövning behöver kombineras med ett tydligt regelverk gentemot den som grovt missköter sitt uppdrag som företrädare för det allmänna.

Medierna är ofta okritiska till slöseriet

Så skriver jag min första krönika som Slöseriombudsman. Nu när jag har börjat följa mediernas arbete ur ett skatteslöseriperspektiv har jag slagits av hur dåliga journalister och medier överlag är på att se de större ekonomiska perspektiven.

Ofta plockar medierna upp politikens egna nyheter och utspel och delar vidare utan kritiska frågor. Inte ens när något specifikt granskas är det säkert att några siffror finns med. Rapporteringen baseras på det som politikerna allt för ofta försöker ge sken av, nämligen att skattemedlen är en oändlig resurs.

Detta behöver förändras. Det borde vara självklart att journalister ställer våra folkvalda beslutsfattare mot väggen med ingående frågor.

” Det finns en övertro på nya rutiner, fler system, regler och ökade krav på dokumentation.”

ÄN MER FRÅNVARANDE i medierna är vissa frågor som inte lika uppenbart berör skatteslöseri, men som i högsta grad gör det. Vi lever i en tid där byråkratin bara växer. Det finns en övertro på att

nya rutiner, fler system, regler och ökade krav på dokumentation, kan lösa alla problem. Värdegrunder, mångfaldsplåner och policys ses som så självklara att deras existens inte kan ifrågasättas. Just därför är det så viktigt att det sker. Inget får vara så heligt i våra gemensamma system och verksamheter att de inte bör problematiseras.

Rörande dessa saker finns det sällan någon opposition eller ordentlig utvärdering inom politiken, vilket gör det ännu viktigare att externa aktörer granskar. Att fixa en ny rutin eller policy till offentlig verksamhet är ett enkelt sätt att visa att man gjort något. Men bidrar det verkligen till förbättring? Det måste vara upp till de folkvalda att visa!

Här finns det mycket att göra för granskande journalister. Jag hoppas att jag under min tid som SlösO kan hjälpa till att lyfta upp dessa mer abstrakta, men nog så viktiga, frågor på agendan. Därutöver kommer jag att granska stort som smått. Allt från invandrings- och socialförsäkringspolitik till arenabyggen och hur public service fungerar.

SOM VÄNTAT HAR den första tiden i min nya roll varit överväldigande. Vi måste alla hjälpas åt att granska vart skattepengarna går och om de gör nytta. Ingen kan göra allt, men alla kan göra något. Mejla mig eller skicka ett meddelande till SlösO via Facebook.

Josefin Utas, Slöseriombudsmannen, E-post: josefin.utas@skattbetalarna.se